

10.12.2021

EOAK/566/2021

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Saksin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Räty

YKSITYISESTI SIOITETUN LAPSEN PALVELUJEN JÄRJESTÄMINEN SEKÄ ASIAKASSUUNNITELMIEN LAATIMINEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Helsingin sosiaalitoimen lastensuojelua. Kirjoituksen mukaan hän ei ole saanut perheessään asuvalle lapselle mitään palveluja ja tukea, vaikka hänen ja lapsen olosuhteet ovat olleet koko ajan lastensuojelun tiedossa.

2 SELVITYS

Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimiala antoi kirjoitukseen lausunnon. Lausuntoon oli liitetty lastensuojelun johtajan ja lastensuojelun johtajan allekirjoittama selvitys, sekä johtavan sosiaalityöntekijän selvitys. Lausunto ja selvitykset ovat tämän päätökseni liitteenä.

3 RATKAISU

3.1 Velvollisuus asiakassuunnitelman laatimiseen

Totean aluksi seuraavaa. Annoin ratkaisuni kantelijan aikaisempaan tähän samaan asiakokonaisuuteen kuuluvaan kanteluun 11.11.2020 (EOAK/3446/2019). Totesin ratkaisussani mm. seuraavaa.

"Kantelija on tosiasiallisesti vastannut hänen perheessään olleen lapsen päivittäisestä hoidosta ja huolenpidosta sekä tästä huolenpidosta aiheutuneista kustannuksista. Lapsen asumisen järjestelyt ja siihen johtaneet syyt siihen ovat olleet koko ajan Helsingin sosiaalitoimen tiedossa. Helsingin sosiaalitoimen tiedossa on ollut myös, miten lapsen isä on osallistunut lapsensa elatukseen. Vaikka tässä asiassa ei olekaan voitu enää ainakaan maaliskuun 2019 jälkeen hyväksyä kantelijaa lapsen yksityiseksi hoitajaksi, olisi lapsen ja näin ollen myös kantelijan tuen tarve tullut turvata. Näin erityisesti sillä perusteella, että lapsi oli saamansi selvityksen mukaan asuessaan kantelijan perheessä lastensuojelun asiakkuudessa.

Sen arviointi, miten mahdollinen tuki olisi tullut järjestää ja missä laajuudessa, kuuluu toimivaltaiselle viranomaiselle. Kuten olen edellä todennut saamastani selvityksestä ei ilmene, että tällaista arviointia olisi tehty.

Kantelija on useaan otteeseen pyytänyt taloudellista tukea lapsen huolenpidosta aiheutuviin kustannuksiin. Tässä tilanteessa kantelijalle olisi tullut selvittää sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n mukaisesti hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.”

Pidin ratkaisussani Helsingin sosiaalitoimen laiminlyöntejä vakavina kantelijan ja kantelijan hoidossa olleen lapsen oikeusturvaa vaarantavina. Kokonaisarviossani päädyin tämän takia siihen, että annoin Helsingin sosiaalitoimelle huomautuksen eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n perusteella. Esitin ratkaisussani myös, että Helsingin sosiaalitoimi harkitsisi, miten se voisi hyvittää ratkaisussani todetut kantelijan ja lapsen oikeuksien loukkaukset.

Tämän uuden kirjoituksen ja edellä sanotun johdosta pyysin liittämään lausuntoon myös selvityksen perheelle ja lapselle tehdyistä palvelutarpeen kartoituksesta, palveluja ja taloudellista tukea koskevista päätöksistä sekä liittämään jäljennökset lapselle ja kantelijalle tehdyistä asiakassuunnitelmista.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että lasta koskeva asiakassuunnitelma laadittiin 6.2.2018 alkaneen lastensuojeluasiakkuuden osalta vasta 20.5.2019. Selvityksen mukaan suunnitelma laadittiin tällöinkin puutteellisena, eikä siinä selvityksen mukaan arvioitu toimenpiteitä ”lapsen elatukseen liittyneiden epäkohtien korjaamiseksi”.

Edellä sanotusta huolimatta kantelijan perheessä asuvan lapsen asiakkuus päätettiin 9.4.2020 lapsen ja kantelijan olosuhteiden pysyessä kuitenkin muuttumattomina.

Uusi asiakkuus aloitettiin kantelijan yhteydenottojen ja lähettämäni selvityspyynnön jälkeen 15.3.2021 ja asiakassuunnitelma laadittiin 16.4.2021.

Asiassa on toimittu siten lastensuojelulain vastaisella tavalla. Kantelijan ja kyseessä olevan lapsen tarvetta palveluihin ei ole selvitetty eikä asiakassuunnitelmaa ole laadittu siten kuin lastensuojelulaki ja hallintolaki edellyttävät. Palaan tähän asiaan vielä jäljempänä tässä päätöksessäni.

Minulle on myös jäänyt epäselväksi saamieni selvitysten perusteella sekä ottaen huomioon aikaisemmassa päätöksessäni kantelijan ja lapsen olosuhteista toteamani, millä perusteella lastensuojeluasiakkuuden lopettamiseen päädyttiin 2020.

Minulla ei laillisuusvalvojana ole luonnollisesti mahdollisuutta arvioida, minkälaisia palveluja ja tukea kantelijalle ja lapselle on tai olisi tullut järjestää. Tämä tehtävä kuuluu vastuussa olevalle sosiaalityöntekijälle. Kun asiakassuunnitelman laatiminen on laiminlyöty ja se on sittemmin laadittu puutteellisenä, ei kantelijalla ole ollut mahdollisuutta riittävällä tavalla arvioida viranomaiselle kuuluvan järjestämismvastuun laajuutta ja toisaalta sitä, miten hänen olisi tullut toimia saadakseen hänelle ja perheessä asuvalle lapselle kuuluvat oikeudet täysimääräisesti toteutettua.

Edellä sanotun johdosta pidän tarpeellisenä vielä todeta asiakassuunnitelman merkityksestä seuraavan.

Lastensuojelulain 30 §:ssä on säädetty lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle tehtävästä asiakassuunnitelmasta.

Asiakassuunnitelma laaditaan tavoitteellisen ja suunnitelmallisen sosiaalityön toteuttamiseksi ja sen tarkoituksena on kokonaisvaltaisesti arvioida lapsen ja hänen perheensä tilanne sekä turvata lapselle riittävän pitkäjänteinen tuki. Suunnitelmassa tulee selvittää lapsen etu ja arvioida eri toimenpiteiden todennäköiset vaikutukset lapsen kehitykseen ja kasvuun. Asiakassuunnitelman perusteella voidaan tarkoituksenmukaisella, lapsen edun turvaavalla tavalla suunnitella ja järjestää tarvittavia ja riittäviä palveluja ja tukitoimia lapselle ja perheelle (HE 252/2006 vp, s. 147–148).

Asiakassuunnitelma on paitsi suunnitelma lapsen ja hänen perheensä tarvitsemista tukitoimista ja palveluista mutta myös tärkeä sosiaalityön väline. Asiakassuunnitelma ja sen laatiminen yhdessä vanhempien tai muiden lasta kasvattavien henkilöiden kanssa, toteuttaa myös asiaan osallisten oikeutta saada neuvoja, ohjeita ja tietoja.

Asiakassuunnitelma laaditaan palvelutarpeen arvioinnin perusteella. Suunnitelma sisältää yhteenvedon asiakkaalle annettavista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista sekä palvelujen toteuttamisen kannalta välttämättömät tiedot. Asiakassuunnitelma toimii asiakkaan palvelutarpeen arvioinnin, palvelujen suunnittelun ja palvelujen yhteensovittamisen välineenä. Suunnitelman tavoitteiden toteutumisen yhtenä edellytyksenä on, että se voidaan laatia yhteistyössä viranomaisen ja sosiaalihuollon asiakkaan ja muiden asiaan osallisten kanssa.

Asiakkaan kannalta olennaista on se, että asiakkaan oma käsitys palveluiden tarpeesta voidaan kirjata asiakassuunnitelmaan. Sosiaalihuollon asiakkaan kannalta on tärkeää, että hän tietää millaisiin toimenpiteisiin viranomaisen hänen asiassaan mahdollisesti ryhtyy.

Sosiaalihuollon asiakkaan on tiedettävä myös ne vaihtoehtoiset toimintatavat, joita viranomaisella asiassa mahdollisesti on, sekä se, millä tavoin hänen on itsensä meneteltävä toimiakseen asiakassuunnitelmassa esitettyjen tavoitteiden ja siinä asetettujen edellytysten mukaisella tavalla.

Hyvä hallinto ja hallintolain 23 §:n 1 momentin säännös asian viivyttyksettömästä käsittelystä edellyttävät, että asiakassuunnitelma laaditaan ilman aiheetonta viivästystä ja että viranomainen toimittaa asiakassuunnitelman oma-aloitteisesti tiedoksi huoltajille ja muille asianosaisille. Asian käsittelyssä tulee kiinnittää huomiota muun muassa asian merkitykseen asianosaisen oikeusaseman kannalta. Tämä tarkoittaa, että mitä suurempi merkitys ratkaisun lopputuloksella on asianosaisen jokapäiväisen elämän kannalta, sitä ripeämpään käsittelyyn asiassa tulee pyrkiä (HE 72/2002 vp, s. 75).

Totean vielä, että selvityksen ja kantelijan lähettämän viestin mukaan kantelija on haettu lapsen oheishuoltajaksi, ja käräjäoikeus on antanut kantelijalta saamani tiedon mukaan asiassa päätöksensä. Kantelijalle ei kuitenkaan ainakaan vielä joulukuun alussa ollut toimitettu kyseistä päätöstä.

Kantelijan mukaan hänelle tullaan suorittamaan lapsen hoidosta korvaukset ja kustannukset siten kuin lastensuojelulaissa ja perhehoitolaissa tarkemmin säädetään. Kantelija on itse vaatinut korvauksia suoritettavan myös takautuvalta ajalta, ottaen myös huomioon, mitä olen aikaisemmassa tätä samaa asiaa koskevassa päätöksessäni (3446/2019) todennut.

Koska tästä asiasta en ole pyytänyt selvitystä ja koska asia on vielä vireillä, tutki sitä enemmän.

3.2 Oikeus jälkihuoltoon

Saamassani selvityksessä on kerrottu, että kantelijan perheessä asuva lapsi on ollut huostaanotettuna 2008–2010.

Kiinnitin huomiotani saamassani selvityksessä todettuun ja lapsen asiakassuunnitelmasta ilmenevään, että lapsen jälkihuolto aletaan järjestää kuitenkin vasta lapsen täytettyä 18 vuotta. Sosiaalityön selvityksessä todetaan mm., että lapselle on asiakassuunnitelman yhteydessä ”kerrottu oikeudesta tulevaisuudessa lastensuojelun jälkihuoltoon.” Lasta koskevassa asiakassuunnitelmassa on todettu, että ”[nimi] on oikeus lastensuojelulain jälkihuollon palveluihin hänen täytettyään 18-vuotta.”

Helsingin sosiaali- ja terveystoimialan lausunnossa ei ole kiinnitetty tähän mitään huomiota. Tämän takia pidän tarpeellisena todeta ensinnäkin seuraavaa.

Lastensuojelulain 75 §:ssä on säädetty jälkihuolto-oikeuden ja kunnan jälkihuoltovelvoitteen alkamisesta. Pykälän 1 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Huostassapidon ja sijaishuollon päättymisen jälkeen lapsi siirtyy siis säännöksen mukaisesti välittömästi jälkihuoltoon. Lapsen iällä ei ole jälkihuoltovelvoitteen alkamisen kannalta merkitystä. Myöskään huostaanoton kestolla ei ole merkitystä jälkihuoltovelvoitteen alkamiselle.

Totean vielä seuraavan.

Jälkihuollon järjestäminen ja sen sisältö perustuu lastensuojelulain 30 §:n 5 momentin mukaan lapsen tai nuoren kanssa laadittavaan jälkihuoltosuunnitelmaan. Jälkihuollon tarve kartoitetaan ja arvioidaan jälkihuoltosuunnitelmassa, johon on kirjattava lapsen tai nuoren tarvitseman erityisen tuen ja avun tarve sekä käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. Jälkihuoltosuunnitelmaan osallisena voi olla myös (ja yleensä ovat) lapsen vanhemmat tai muut henkilöt, joiden luona lapsi alaikäisenä asuu.

Jälkihuoltosuunnitelman tarkoitus on siten erilainen kuin lastensuojelun avohuollossa ja joka tapauksessa sen merkitys palveluja järjestettäessä ja päätöksenteossa on myös toisenlainen kuin muiden 30 §:n tarkoittamien asiakassuunnitelmien osalta on. Suunnitelman merkitystä on jälkihuollon sisältöä koskevassa 76 §:ssä korostettu viittaamalla jälkihuollon järjestämisen osalta nimenomaisesti jälkihuoltosuunnitelmaan ("asiakassuunnitelma huomioon ottaen"). Lapsen ja nuoren kannalta on siis oleellisen tärkeää, että hänen yksilölliset tarpeensa kirjataan asiakassuunnitelmaan mahdollisimman yksityiskohtaisesti.

Jälkihuollon tarkoituksena on sijaishuollon jälkeen tukea jälkihuollossa olevaa lasta ja nuorta siten, että lapsi tai nuori saa riittävät valmiudet itsenäiseen elämään sijaishuollon jälkeen. Jälkihuollon palvelujen ja tukeen liittyä oleellisenä osana asumisen järjestäminen tai sen turvaaminen sekä koulutuksesta ja toimeentulosta huolehtiminen.

Lapsella ja nuorella on jälkihuollossa oikeus myös riittäviin kuntoutuspalveluihin sekä erityisesti sosiaalityöhön ja neuvontaan, jota hän tarvitsee itsenäistymistään varten sijaishuollon päättyessä.

Jälkihuoltovelvoitteeseen sisältyy myös jälkihuollossa olevan lapsen ja huoltajien tai muiden kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden tukeminen. Tällainen järjestettävä tuki voi olla taloudellista tukea: toimeentulotuen tai avohuollon tukitoimien muodossa, lastensuojelulain 76 a §:n nimenomaisen säännöksen mukaista asumisen tukea tai asumisolosuhteissa olevien puutteiden korjaamista tai 76 §:n tarkoittamaa muuta taloudellista tukea, jonka tarkoituksena on turvata lapsen tai nuoren erityiset tarpeet, tai jolla tuetaan lasta kasvattavaa henkilöä heidän kasvatustehtävässään.

Jälkihuollossa olevalla lapsella tai nuorella on myös saada tukea sosiaalihuollon ammatillisesti koulutetulta viranhaltijalta jälkihuollon suunnittelussa ja sen toteuttamisessa. Lapselle tai nuorelle kuuluva oikeus saada sosiaalityön palveluja ja tavata omaa työntekijäänsä tulee turvata riittävästi ja yksilöllisesti myös jälkihuollon aikana jälkihuoltosuunnitelmassa kuvattuihin ja jälkihuollon aikana mahdollisesti muuttuviin jälkihuollollisiin tarpeisiin vastaamiseksi.

Sosiaalihuollosta vastaavalla toimielimellä ja sen alaisella toimivaltaisella viranhaltijalla on myös korostettu velvollisuus huolehtia siitä, että jälkihuollossa oleva itsenäistymässä oleva lapsi tai nuori saa riittävästi ohjausta ja riittävää tukea saadakseen jälkihuollolliset oikeutensa turvattua.

Sosiaalihuollon asiakaslain 5 §:n on lisäksi säädetty sosiaalihuollon henkilöstön velvollisuudesta selvittää asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

4 TOIMENPITEET

Saamastani selvityksestä ilmenee, että kantelijan hoidossa oleva lapsi ja mahdollisesti myös kantelija olisi ollut oikeutettu jälkihuollolliseen tukeen sen jälkeen, kun lapsen huostaanotto ja sijaishuolto oli päättynyt vuonna 2010.

Kun lapsen ja hänen perheensä jälkihuollollista tarvetta ei ole mitenkään selvitetty, on lapsi (ja mahdollisesti siis myös kantelija) menettänyt oikeutensa hänelle lastensuojelulaissa turvattuihin ehdottomiin oikeuksiin käytännössä siis huostaanoton päättymisestä lukien.

Minulle annetuissa selvityksissä on myös myönnetty, ettei perheelle ja lapselle ole laadittu asiakassuunnitelmia siten kuin lastensuojelulaki edellyttää. Selvityksestä ei ilmene, että lapselle olisi laadittu jälkihuoltoa koskeva asiakassuunnitelma.

Saamastani selvityksestä ei myöskään ilmene, että kantelijaa ja hänen perheessään olevaa jälkihuoltoon oikeutettua lasta olisi neuvottu ja ohjattu heille kuuluvista jälkihuoltoon liittyvistä oikeuksista ja tähän liittyvistä viranomaisen velvollisuuksista.

Pidän Helsingin kaupungin sosiaali- ja terveystoimialan menettelyä erittäin moitittavana ja kantelijan mutta erityisesti hänen perheessään asuvan lapsen oikeuksia vaarantavana.

Tämän takia, ottaen lisäksi erityisesti huomioon sen, että olen jo tässä samassa asiakokonaisuudessa ratkaisussani (EOAK/3446/2019) kiinnittänyt Helsingin sosiaali- ja terveystoimialan huomiota sen velvollisuudesta huolehtia laissa säädetyistä tehtävistä, olen päätenyt kokonaisharkinnassani antamaan Helsingin sosiaali- ja terveystoimialalle huomautuksen eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n perusteella edellä kuvatusta kantelijan ja hänen perheessään asuvan lapsen oikeuksien loukkaamisesta.

Pyydän Helsingin sosiaali- ja terveystoimialaa ilmoittamaan minulle 25.2.2022 mennessä, mihin toimenpiteisiin tämä ratkaisuni on antanut sille aiheita.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Helsingin sosiaali- ja terveystoimialalle.